

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

Recep Alpyağlı (Derleyen), *Türkiye’de Bir Felsefe Gelen-Ek-İ Kurmaya Çalışmak: Feylesof Simalardan Seçme Metinler 1*, İstanbul, İz Yayıncılık, 2010. 816 s.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte birçok alanda büyük bir kırılma yaşayan bu toprakların düşünce dünyasına dair elle tutulur bir çalışmanın olmayışı akla gelen/gelmesi gereken önemli sorunlardan biridir. Bu sorunu düşünmek veya bu sorunla yüzleşmek belirlenen bu dönemde özel olarak felsefenin nasıl algılandığını da ortaya koymaya yardım edecektir. Böyle bir kaygıdan yola çıkılarak hazırlanan “Türkiye’de Bir Felsefe Gelen-ek-i kurmaya çalışmak: Feylesof Simalardan Seçme Metinler 1” kitabı kapsamlı bir önsözden sonra iki ana bölümden oluşmaktadır. Kitapta “Dünden Bugüne, Türkiye’de, Felsefi ‘Gele-n-ek’ ve Gele-c-ek Üzerine Düşünmüş Düşün Adamları” adlı birinci bölümü “Gelen-ek-ler” adlı ikinci bölüm izlemekte ve “Yarının Felsefe-lerine Doğru” bir son ek bulunmaktadır. Öncelikle söylenmesi gereken, Türkiye’de sözü edilen zamanda yaşanan bu kırılmaların daha çok siyasi alanda kendini gösterdiği ve siyasetin etkisinden o dönemde düşünce dünyasının da vareste kalamayacağı gerçeğidir. Bu yüzden kitap “Türkiye’deki Felsefe Faaliyetlerine Bir *Prologomena* ve Bir *Protreptik*” gibi ilk bakışta çelişik bir önsözle başlamaktadır.

Türkiye’deki felsefe faaliyetlerine bir *önsöz yazma* ve Türkiye’yi *felsefe yapmaya çağırmanın* aynı cümle içinde yer alması tam da bu dönemin tipik özelliğini gözler önüne sermeye yardımcı olmaktadır. Bu bakımdan cümle, bir yönüyle felsefe faaliyetlerinin daha önceden başladığına ve diğer yönüyle de felsefi düşünüşün olmadığı Türkiye’yi felsefe yapmaya teşvike işaret etmektedir. Başlığı “Felsefeye teşvik edilen Türkiye’ye felsefi

geleneğini hatırlatmaya çalışmak” şeklinde yeniden okuduğumuzda hem önsözdeki *kasıtlı çelişki* giderilmekte hem de kitap bu cümleyle özetlenmektedir.

Yapılan derleme, cumhuriyet döneminden itibaren çeşitli düşünürlerin felsefe kavramına ve felsefe yapmanın nasıllığına yaklaşımlarını merkeze almaktadır. Bu yapılırken her şeye rağmen cumhuriyet dönemi düşünürleriyle yüzleşmenin kaçınılmazlığına vurgu vardır. Derlemenin cumhuriyet döneminden itibaren sınırlandırılması, kendi başına felsefenin başlangıç ve bitiş tarihi meselesini yeniden ortaya koymanın ötesinde, felsefenin gelenekten koparılamayacağı gerçeğiyle yola çıkmaktadır. Alpyağıl’a göre, felsefe doğuşuna ilişkin anlatıyı kabul edecek olursak daha işin başında bir gelenek olarak kurulmuştur: Milet okulu, Elea okulu, Abdera okulu gibi. Türkiye’de ise felsefi faaliyetin başlama serüvenini 1896 gibi bir tarihe indirgemenin düşüncenin ufkunu siyasal olana hapsedmek anlamına geldiği ve bu sözü edilen tarihten önceki yoğun ve de derin nazari birikimin yok sayıldığı söylenebilir. (s.15) Bu durumla ilgili felsefi akademide harcanan sözlerin varlığı (bkz. s.16), okuyucuya durumun vahametini göstermesi açısından önemlidir.

“Gelen-ek kavramının kökü bize geçmişle-gelecek arasındaki ilişkinin mahiyetine dair birçok imada bulunur (...) Gelen-ek, geçmişten gele-nin, gele-ceğe dönük bir ek-inin olduğunu söylemektedir”(s.16) Konumuzla alakalı olarak asıl mevzu ise, geleneğin önemine vurgu yapan düşünürlerin bile ‘geleneğin gelişine dair neredeyse hiç eserlerinin olmayışı’dır. Bu kitabın böyle bir misyonunun olduğunu ilk anda söylemek bizce mümkün görünmektedir. Ancak geleneğe yapılan bu vurgu *gelenekselcilik* veya “Türkiye’deki düşünce alanında olup biteni kavramak açısından güdük ve dar bir kavram olan *muhafazakarlık*” olarak anlaşılmalıdır. Aynı zamanda bu ‘milli olmak’ da demek değildir milliliği de kuşatan daha geniş bir halkadır. (s.18)

Kitabın önsözünde, yapılan bu işin bir benzeri olarak David Hume ve I. Kant arasındaki ilişki örnek verilmiştir. Kant, Hume hakkında, bilgi türüne hiçbir ışık getirmedi ancak öyle bir kıvılcım sıçattı ki kolay alevlenebilecek bir şeye rastlasa ve yanan kor korunup büyüse pekâlâ bir ışık da yakabilirdi, demektir. Ve herkesçe bilinen Kant’ın dogmatik uykusundan uyanmasını sağlayan Hume, felsefe tarihinde önemli bir yere sahiptir. (s.20) Bu durum felsefede geleneğin ve okullaşmanın önemini gözler önüne sermektedir. Nihayetinde “ardıl olmasaydı seleften söz etmek mümkün olmayacaktı.”

İşin içine cumhuriyet sonrası felsefe faaliyeti girdiği zaman ise önemli bir selef problemi doğmaktadır. Türkiye'deki felsefe eylemlerinde bir bağ kurma endişesi vardır ama bu bağ sürekli bir biçimde bu coğrafyanın ve tarihsel birikimin dışında aranmaktadır. Bu kadar uzaklarda kurulmak istenen bağ niçin azıcık da olsa bu toprakların geçmişinden esirgenir. Bu devam ettiği müddetçe bir filozofumuz olacak mıdır? (s.20-21) Bu soruya Alpyağıl, burhani olmayarak hatabi bir şekilde 'hayır' cevabı verir. Tanzimat dönemindeki Paris'in rolüne bürünen de şimdilerde yabancı akademilerdir. Çözüm hala kendimizin dışında aranmakta, "Paris Sıkıntısı" hala yaşanmaktadır. Oysaki bu tutum daha önceleri bize bir şey katmadığı gibi hala bizden bir şeyler alıp götürmektedir. Müellifin şu hatabi ifadeleri de bu sorunun altını çizmektedir. " [düşünsel olarak] dünyanın en iyi giyinmiş milleti olduğumuz halde hala çıplak yaşamaktayız. (...) Bize ait olanı tanıyan kâle alan yok, çünkü 'bizim bize yapmadığımızı' başkaları bize yapacak değildir. (...) Bize ait bir değeri kimse tanımazsa, bizde, kimse kimseyi tanımazsa, bizi kim tanır o zaman?! Bu topraklarda felsefe için ne gelen olur ne gelecek olan, sadece başkaları 'buyur' edilir o kadar. (s.24-26)

Oysa daha geriye götürülmeden İbn Rüşd'den sonraki felsefe etkinlikleri içinde bile Alpyağıl'a göre birçok felsefe kanalları bulunmaktadır. Bunlardan birincisi İbn Rüşd sonrasındaki 'kelam'dır. Kelamcılar kelam adıyla okusalar da bu gelenek felsefeciler için de büyük bir mirastır. İkincisi muazzam bir felsefi hazine olan '*tasavvuf*'tur, 'O bir felsefe değildir' diyenlere denilecek çok sözün olduğu ilkin Sokrat'tan bugüne değin, felsefenin en başta kendini tanımakla alakalı bir uğraş olduğunun altı çizilir. Üçüncüsü de '*edebiyat*'tır. Türkiye'de felsefi gelenek ilişkisine dair her çalışma zorunlu olarak bu bahse girmek zorundadır. Yahya Kemal 'bizim felsefemiz şiirimizdir' derken buna işaret etmiş görünmektedir. (s. 27-28)

Kitapta iki bölüm içine yerleştirilen metinler, bu topraklardaki felsefe faaliyetlerine ilişkin bir *çerçeve sunabilmek* gayesindeirler. Aynı zamanda felsefe vadisinde, kaba hatlarıyla felsefenin nasıllığına ve filozofun kimliğine ilişkin, yakın zamanlara değin yazılmış olan metinlerin onlara ilişkin yazılanların toplu bir derlemesini sunabilmek de kitabın bir başka amacıdır. (s.30) Bu iş yapılırken yani metinler seçilirken içerik olarak, öncelikle felsefi açıdan gelenek ve gelecek sorusunu konu edinen yazılar, Türkiye'de "felsefenin nasıllığı" nı sorun edinmiş olan ve felsefenin geleneğe dönüşmesi endişesini taşıyan *eski metinler* ele alınmış ve sonrasında bu metinler üzerine, onlara *dönük* yazılara, bu meseleler

üzerine düşünmüş olanları düşünenlere yer verilmiştir. Yazarlar olarak, şu an yaşamayan felsefeciler ele alınmıştır. Az da olsa değerlendirmeler kısmında günümüzdeki felsefeciler ele alınsa da bu iş daha çok bir sonraki çalışmaya bırakılmıştır. Sıralama olarak bizzat konunun doğasının düzgün bir sıralamaya elvermediğini ancak bu işte motivasyonun *endişe* olduğu söylenmiştir. Daha sonra derlenen bu tip kitaplar ile ilgili kısa yorumlarda bulunulurken bu türden derlemelerin olmadığından da yakınılmıştır. (s.30)

Derleme içindeki bütün metinlere değinmek bu tanıtımın kapsamını aşacaktır. Ancak metinlerle ilgili şunlara değinmeden de geçmek mümkün değildir. Öncelikle birinci bölümde yer alan metinlerin yazarları hakkında -ki bu yazarlar; Babanzade Ahmet Naim, Hans Reichenbach, Oliver La Combe, Rıza Tevfik, Filibeli Ahmet Hilmi, Elmalılı Hamdi Yazır, Mehmet Akif Ersoy, Ziya Gökalp, Mehmet İzzet, Mustafa Şekip Tunç, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mehmet Emin Erişirgil, Orhan Sadettin, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Von Aster, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Topçu, Cemil Sena Ongun, Abdülhak Adnan Adıvar, Peyami Safa, Abdullah Necati Akder, Nermin Uygur, Arda Denkel, Selahattin Hilav, Hüseyin Batuhan'dır- kısa bir giriş yapılmıştır. Daha sonra bu düşünürlerin daha çok felsefe geleneğimizle ve Türkiye'deki felsefi faaliyetlerle ilgili yazıları yer almıştır.

Böyle bir derlemeye cumhuriyet döneminden hangi düşünürle başlamanın zorluğunun farkındalığıyla birlikte Babanzade Ahmet Naim'in ilk yazar olarak seçilmesinin sebeplerine de değinmek gerekir. Alpyağlı'ya göre "Bunun en önemli nedeni, onun felsefi gelenekteki radikal dönüşümün, Türkiye'de felsefe alanındaki paradigmatik kırılmanın tam da başında yer alıyor olmasıdır. 1933 Üniversite reformu sonrasında, felsefe kendisi için yeni bir istikamet tayin etmiş görünmektedir. Bu şekilde ona kadar rabıta devam ederken, ondan sonra köklü bir değişim de beraberinde gelmektedir" (s.37) Daha sonra başa gelen Hans Reichenbach ile birlikte pozitivist felsefe Türkiye'deki felsefe faaliyetlerine dâhil olmuştur. Ancak daha sonraki dönemlerde Arapça ve Farsça'nın da bilinmeyişi ile beraber Batı ile Doğu düşünce dünyalarını karşılaştırabilme durumu da ortadan kaybolmuştur, cumhuriyet dönemi felsefecilerinin büyük bölümünün kendilerinden önceki dönemde var olan böyle bir şans artık yoktur. (s.127) Siyasal olanla sürekli paslaşan düşünce dünyasında da artık geçmişin bir önemi kalmamıştır.

Kendi arasında üç alt bölüme ayrılan ikinci bölümde de önceki bölümdeki düşünürlerle ilgili yine çoğu şimdi yaşamayan düşünürlerden değerlendirme yazıları yer alır. Bununla birlikte “Felsefe ve ‘Milli’yet Meselesi” bir bölüm olarak ele alınmış ve burada Ziya Gökalp, Hilmi Ziya Ülken, Mehmet İzzet, İ. Hakkı Baltacıoğlu, Hüseyin Cahit Yalçın ve daha başka düşünürlerin fikirlerini serdettikleri yazılarına yer verilmiştir. Ayrıca ikinci bölümün önemini arttıran “Türkiye’de Bergsonculuk ve Mustafa Şekip’in Mirası” adında bir alt bölüm de yer almaktadır. Bununla ilgili Türk düşünce dünyasında Bergsonculuk’un önemi ve etkilerini görmek mümkündür.

Son olarak, “dünün felsefesini okudukça bugünün felsefesinin yeniden yazılacağı, bugünün metinlerinin yarının felsefesi olacağı ve bu çevrimin gelenekten geleceğe sürüp gideceği” (s.816) hakikati ve temennisiyle bitirilen bu kapsamlı kitabın Türkiye’deki felsefe geleneği ve felsefi çizgiyi göstermesi ayrıca içindeki önemli metinleri okuyucuyla buluşturması bakımından önemli bir konuma şimdiden yerleştini ifade etmek mümkündür.

Emine GÖREN
(Araş. Gör. İstanbul Üniversitesi,
İlahiyat Fakültesi, Din Felsefesi ABD)

